

УДК 34 (091)

Іван Терлюк

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”,
i.terlyuk2406@gmail.com

“ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ” І “(УКРАЇНСЬКА) НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ”: ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

<http://doi.org/10.23939/law2021.30.026>

© Терлюк І., 2021

Актуальність зазначеної у заголовку проблеми зумовлена потребою осмислення особливостей постання і розвитку держави в Україні, зокрема, сприяє утвердженню історичної легітимізації української національної державності та усвідомленню фундаментальних підвалин розвитку різних державно-правових інститутів. До того ж розуміння глибинного змісту та значення національної традиції у сучасному процесі українського державотворення й розбудови громадянського суспільства допоможуть краще зорієнтуватися у суспільно-політичній ситуації сьогодення. Звідси мета статті, методологічну основу якої становить діалектичний метод пізнання суспільно-політичних та правових явищ та процесів, полягає у з'ясуванні змістового значення поняття традиції взагалі, й державно-правової традиції зокрема; визначенні сутнісних засад української національної державно-правової традиції.

На нашу думку, традиція як невід'ємний атрибут суспільного життя є основою на цінностях соціокультурним феноменом, що забезпечує закріплення і збереження соціально значущого досвіду та історико-генетичну спадкоємність більшості культурних і соціальних процесів у суспільстві. Підкреслено також розуміння традиції як національного феномену. Акцентовано на тому, що державно-правові традиції як соціокультурне явище здебільшого віддзеркалюються у ментально-правовій та суспільно-політичній сферах життєдіяльності суспільства і виявляються у (порівняно) однаковому розумінні змісту політичних та правових цінностей тощо. Обґрунтовано тезу про те, що національна державно-правова традиція – та, що відповідає особливостям націогенезу конкретного народу й виявляє себе в перебігу його державотворення в сукупності основних якостей культурно-історичної, соціальної й інтелектуальної традицій. Наголошено на тому, що процес українського націогенезу, а отже, започаткування української національної державно-правової традиції, припадає на останню третину XVI – першу половину XVII ст., і пов'язаний передовсім із козацтвом.

Ключові слова: традиція; державно-правова традиція; національна державно-правова традиція; українська національна державно-правова традиція.

Постановка проблеми. Осмислення української національної державності невіддільне від усвідомлення змісту тих понять, що відображають істотні й необхідні ознаки цього феномену. Чи не найуживаніші з-поміж таких понять – “традиція”, “національна традиція” тощо. Переконані, що дослідження традицій, зокрема традицій державотворення, завжди будуть актуальними, бо це утверджує нас в історичній легітимізації української національної державності. Усвідомлення сутнісних рис традиції, зокрема державно-правової, сприяє глибшому розумінню фундаментальних підвалин розвитку різних державно-правових інститутів. Зрештою, розуміння глибинного змісту та значення національної традиції у сучасному процесі українського державотворення й розбудови громадянського суспільства мали б допомогти краще зорієнтуватися у суспільно-політичній ситуації сьогодення.

Аналіз дослідження проблеми. За останні щонайменше чверть століття вітчизняні історики, історики права, політологи опублікували численні розмаїті праці із проблем “українських традицій”, “українських національних традицій”, “традицій державотворення”, “демократичного врядування в історії українського державотворення” тощо. Фахівці інших соціально-гуманітарних наук, зокрема філософи й соціологи – зарубіжні (М. Вебер, Ш. Ейзенштадт, Е. Шилз та ін.) й українські (О. Алексєєва, Є. Бондаренко, В. Воловик, В. Літостанський, О. Забужко, М. Захарченко, Г. Ковальський, Т. Привалко, А. Стешенко, І. Тимків, О. Шейко та ін.) вчені – досліджували проблеми традиції в розвитку людської цивілізації з погляду конструктивізму, примордіалізму, етносоціології та інших науково-методологічних напрямів. Правову (державно-правову) традицію досліджували у своїх працях зарубіжні та вітчизняні вчені – В. Авер’янов, К. Арановський, Г. Берман, К. Босак, Д. Вовк, В. Кобко-Одарій, Ю. Лобода, К. Мануїлова, М. Мірошніченко, Ю. Оборотов, І. Панкевич, П. Рабінович, Н. Стецюк, Л. Явич та ін. Та попри значну зацікавленість традицією як науковою проблемою, як нам видається, така велика кількість праць, безвідносно до їх змісту, схилиають до думки, що поняття “традиція”, “національна традиція”, “державно-правова традиція” тощо належать до тих наукових проблем, які формально та поверхнево виглядають швидше знайомими, аніж глибинно зрозумілими та засвоєними. Звідси і **мета статті** – з’ясувати змістове значення поняття традиції взагалі, й державно-правової традиції зокрема; визначити сутнісні засади української національної державно-правової традиції.

Виклад основного матеріалу. Власне саме слово “traditio” походить з латинської мови й перекладається як “передача, розповідь”. Звідси пояснення поняття “традиція” низкою академічних довідкових видань. Для прикладу, “Словник іноземних слів” тлумачить традицію у декількох розуміннях: “форма передачі соціального досвіду; ідеї, звичаї, норми, що передаються з покоління у покоління”; “звичайна норма, манера чогось”; “усний переказ, що передається від покоління до покоління” [1, с. 581]. “Сучасний словник з етики” авторства М. Тофтула також бачить в традиції “форму передачі елементів культури, соціального досвіду – звичаїв, побуту, обрядів, норм співжиття, правил і манер поведінки, усталених поглядів і переконань, цінностей, смаків, що склалися історично й передаються з покоління в покоління та зберігаються впродовж тривалого часу” [2, с. 358]. В Енциклопедії з культурології А. Гофміна також під традиціями розуміють соціальний та культурний спадок, що передається від покоління до покоління і відтворюється у певних суспільствах та соціальних групах протягом тривалого часу. Традиції містять об’єкти соціокультурного спадку (матеріальні та духовні цінності). Як традиції виступають певні культурні зразки, інститути, норми, цінності, ідеї, звичаї, обряди, стилі тощо [3]. Для російської дослідниці З. Будаєвої традиції – відображення універсальної основи культури; моделі системи цінностей та суспільного устрою; процесу придбання і трансляції соціально значущого досвіду, механізму підтримки цінностей і зразків культури, а також селекції інновацій [4, с. 228]. Навіть із наведених популярних визначень поняття “традиція” воно проступає, передовсім, як оснований на цінностях соціокультурний феномен, невід’ємний атрибут й фундаментальний елемент суспільного життя. Проте теоретичне

осмислення традиції як соціокультурного феномену використовується різними соціально-гуманітарними дисциплінами, а це зумовлює виразне розмаїття значень та сенсів, а відтак далеко не свідчить про традицію як про усталене поняття.

У науці переважають підходи до вивчення явища традиції, за яких остання виступає: фактором саморозвитку суспільства, що увібрав у себе “ті ціннісно-нормативні види, форми і способи колективної діяльності, які необхідні як для збереження стійкості у функціонуванні суспільства в сучасності, так і важливі для його майбутнього розвитку” [5, с. 4]; універсальною формою “закріплення і збереження тих або інших елементів соціокультурного досвіду”, а також універсальним механізмом “його передавання, що забезпечує стійку, історико-генетичну спадкоємність у соціокультурних процесах” [6]; механізмом спадкоємності у суспільстві [див.: 7] чи моделлю соціокультурного розвитку [див.: 8]. А останніми роками запорізька дослідниця К. Босак активно укорінює традицію у предметне поле кримінології, розглядаючи її в системі заходів запобігання злочинності [див.: 9]. Та все ж є підстави вважати, що для науковців пріоритетом залишається вивчення соціальної складової традиції.

Традиції класифікують за типами і видами. Досліджуючи типологічну інтерпретацію традицій, М. Захарченко поділяє їх на п’ять типів: культурно-історичну традицію, соціальну традицію, архаїчну традицію, священний переказ, інтелектуальну традицію. Зокрема, якщо у соціальній традиції важливе прийняття легітимності встановленого порядку й освоєння передбачуваних ним способів дії, то у культурно-історичній – ціннісне ставлення до спадщини, що виражається в діяльності із відтворення позитивно оцінюваного способу життя. Дослідниця наголошує, що культурно-історична традиція визначається особливостями становлення етносу, себто географічно-територіальними особливостями, специфікою його заселення, проблемами матеріального виробництва, відносинами власності. Усе це сталоосновою життєдіяльності, а фактично породжувало духовний, неписаний уклад життя етносу (народу) [10, с. 11].

У науковій думці добре розроблено кваліфікацію видів традицій, наголошено на їх різноманітті. Зокрема, численні фахівці студій пам’яті (напр., П. Коннертон [див.: 11, с. 228]) розмежовують традицію суспільства традиційного і сучасного. Ю. Оборотов всі традиції поділяв на статичні та динамічні; перші він ототожнює зі звичаями [див.: 12]. О. Алексєєва пропонує розрізняти традиції за змістом (ідеї, норми, правила); за формами вияву (звичаї, обряди, ритуали); за характером існування (усні й письмові); за соціальною роллю (позитивні, нейтральні, негативні); за соціальним статусом (державні, народні, елітні тощо) [13, с. 134]. Радянський вчений В. Плахов класифікує традиції за суб’єктом суспільних відносин (класові, народні, групові, етичні, сімейні, родоплемінні); за сферою і характером діяльності суб’єкта (трудові, виробничі, воєнні, революційні); за відношенням до соціального прогресу (передові та реакційні); залежно від виду суспільних відносин (економічні, політичні, естетичні, релігійні); за історичними типами суспільних відносин (первіснообщинні, рабовласницькі, феодальні, капіталістичні, комуністичні) [див.: 14]. С. Лебедєв, залежно від оцінно-змістового аспекту, поділяє традиції на: позитивні та негативні (консервативні); залежно від ступеня поширеності впливу на ті чи інші сфери суспільного життя та особистість – на етичні, національні, релігійні, сімейно-побутові, класово-політичні, кримінальні (злочинні) тощо [див.: 15]. Ю. Іванова поділяє традиції на дві категорії залежно від сфери виробництва: традиції матеріального виробництва та духовного виробництва (художні традиції або традиції в мистецтві; моральні традиції; наукові традиції; традиції у праві; релігійні традиції; традиції у філософії; педагогічні традиції; політичні традиції тощо) [див.: 16]. Е. Гобсбаум, проаналізувавши виникнення традицій в XIX – на початку XX ст., поділив їх на політичні (офіційні) та соціальні (неофіційні), в іншому місці ще використовує означення “стара” і “нова” традиції [17, с. 303–304; 17–18.]. Традиції розрізняють також за контекстом, хронологією тощо. Спільним для усіх видів традицій є форми, в яких вони здійснюються, тобто обряди, ритуали, церемонії, різноманітні суспільні процедури тощо.

Очевидно, відповідь на питання щодо сутності “державно-правової традиції” й, відповідно, “української національної державно-правової традиції” слід шукати у декількох вимірах: з одного боку, в трикутнику політичних, правових та національних видів традицій, а з іншого, – у типологічному контексті культурно-історичної, соціальної й інтелектуальної традицій. Хоча, коли виходити із класичного, що політика – це “мистецтво управління” державою і суспільством, а держава (як і право) – це форми культури певного народу (з якогось етапу – нації), бо “не буває культури без коріння і без генетичної лінії, а вони завжди мають національне обличчя” [18, с. 8], то політичні й правові традиції апіорі в своїй основі – національні. Зрештою, будь-які традиції, навіть корпоративні, кореняться в народній (національній) культурі. Для прикладу, відомий історик-медієвіст М. Капраль помітив, що ремісничі традиції шевського цеху Львова XVII–XVIII ст. відображали риси кожної спільноти двоїстого польсько-руського шевського цеху міста [19, с. 75–80].

Політичні традиції охоплюють сферу відносин, що пов’язані зі здійсненням державної влади, представленням інтересів нації, класів, інших великих суспільних груп та реалізацією прав і свобод громадян та функціонуванням міжнародних відносин. Характерною ознакою політичних традицій є їх практична спрямованість та наявність наочно-емоційних засобів їх супроводження, які надають відповідним моделям поведінки більшу виразність, а, відповідно й ефективність [20, с. 292]. Чи не найпоширенішим є погляд на політичні традиції як на одну з форм політичного досвіду та, особливо, – як на вияв політичної культури суспільства. Остання вважається “політичним виміром культурного середовища в конкретному суспільстві, характеристикою поведінки конкретного народу, особливостей його цивілізаційного розвитку” [21, с. 67].

Львівський дослідник явища політичної традиції В. Хоменко з-поміж основних ознак, що зумовлюють її сенс і значення, виділяє комплекс притаманних їй рис. Це – сакральність (“явище традиції неможливо уявити без методологічного концепту, що підтримував би його на доцільному рівні, визначав його важливість і регламентував необхідність дотримування і сповідання”), дієвість (“політична традиція завжди спрямована у напрямку мотивації індивіда, визначення регламентуючих критеріїв стосовно його діяльності та взаємодії й з іншими суб’єктами політико-правової сфери, і з соціумом загалом”), авторитарність (традиційні принципи стають певними установками, “а саме починають сприйматися “на віру”, як єдиний успішний шлях подолання суперечностей або вирішення проблеми”), універсальність (“традиція як соціокультурний феномен впливає на всі ланки діяльності різноманітних систем, зокрема і політичної”), вибірковість (“політична традиція постає вагомим явищем тільки в аспекті постійної культурної трансформації та модифікації відповідно до своїх історичних вимог. [...] Основу традиції складають лише елементи, які пройшли апробацію часом, а як наслідок відбувся процес культурної селекції”) та ціннісність. В останньому випадку аналіз комплексу традиції, що формують світогляд пересічного індивіда, дає змогу констатувати про цінності та моральні норми, які панують всередині політико-владної системи [22, с. 375]. Йдеться про розуміння ментальних особливостей і детермінант розвитку конкретно визначеної спільноти, який, на думку Л. Усаченко, можливий лише “через процес охоплення аксіологічних установок, котрі побутують всередині неї” [23, с. 32].

Знаковим вважається погляд на сутність традицій загалом, і політичних традицій зокрема, що виникали понад сто років тому, згаданого вище британського історика-марксиста Е. Гобсбаума. Політичними він називає ті традиції, що творилися переважно державою чи в державі або організованими соціальними й політичними рухами. А ті, що запроваджували здебільшого формально неорганізовані соціальні групи та ті, хто свідомо не ставив перед собою конкретних політичних цілей, наприклад клуби та братства, незалежно від того, виконували вони політичні функції чи ні [17, с. 303–304], вчений називає соціальними. Гадаємо, що у вищезначеному контексті політичні й соціальні традиції можна було б ще трактувати, відповідно, як неавтентичні та автентичні. Соціальні традиції – автентичні, бо започатковані ініціативою знизу і, сприяючигуртуванню громадян, радше приводили до формування громадянського суспільства, що апіорі

ставало опозиційно налаштованим до держави. Натомість політичні традиції не є автентичними, бо формувалися згори, і їхнє основне завдання полягало у вихованні лояльного колективного ставлення або до держави, або до демократичного устрою загалом. Це, за Е. Гобсбаумом, – “винайдені традиції”.

Під останніми в книзі вчений розуміє культурні практики, які ставили за мету легітимізувати інституції, виразити належність до спільноти і прищепити певні цінності через наголошування на історичній давності, часто фіктивній. А ще Е. Гобсбаум наголошує на потребі відрізнити традицію від звичаю, який домінував у так званих традиційних суспільствах. Мета і характерна риса традицій, зокрема й винайдених, – незмінність, тоді як звичай у традиційних суспільствах до певної межі не становить аж надто вагомої перешкоди для запроваджуваних нововведень і змін. Лише занепад звичаю неминує змінює традицію, однак тільки ту, з якою він переплетений [17, с. 14–15]. Нарешті, за Е. Гобсбаумом, “винайдені традиції”, що виконують “важливі соціальні й політичні функції, ніколи б не виникли й не встановилися б, якби не набули їх” [17, с. 351–352]. Інакше кажучи, функціонуючи, такі традиції набувають ознак, що зумовлюють їх сенс і значення як політичної традиції, а відтак закріплюють основні механізми побудови системи політико-владних повноважень, забезпечують перебіг більшості соціальних процесів у суспільстві тощо.

Правову традицію (або традицію у праві) у науці однозначно визнають цивілізаційним явищем і складовою культури певного соціуму [24, с. 42], але трактують неоднозначно. Наприклад, Ю. Оборотов розуміє правову традицію як зв’язок часів, соціальне (правове) спадкування [25, с. 61], Ю. Лобода, – як закономірності розвитку сфери правового буття суспільства й одночасно принцип, ідею і тенденцію розвитку правової складової соціальної організації [26, с. 87], Д. Вовк, – як поняття, яке характеризує специфічність ідеального і матеріального буття права у контексті уявлення про історичний розвиток самого права або явищ, що на нього впливають [27, с. 51], Л. Шевчук, – як глибинне, широкомасштабне і соціальне явище, здатне акумулювати в собі найхарактерніші та найістотніші риси нації, народу чи соціальної спільноти, які водночас є критеріями його ідентичності, цивілізованості, культури, ментальності тощо [27, с. 145]. З-поміж інших підходів цікавими виглядають твердження про те, що правові традиції – це “відтворені принципи права, які забезпечують сприйняття попереднього правового досвіду й орієнтацію правової дійсності на відновлення правового спадку [...]; єдність історично сформованого, критично досягнутого колективного досвіду правової дійсності, ґрунтованого на уявленнях про право і справедливість, які панують у суспільстві [...]; сукупність правових знань, правового досвіду, досягнутих попередніми поколіннями, й сприйнятими на теперішньому етапі розвитку права [...]; виражений у соціально-організаційних колективах досвід, що акумулює правові цінності, які передаються від одного покоління до іншого, і у певних просторово-часових рамках набувають сталих форм свого зовнішнього вираження [...]” [28, с. 50].

Окремо у юридичній літературі простежуються суперечливі тенденції щодо співвідношення правових і державно-правових традицій. І навіть більше, дослідники ставлять під сумнів як невдалу саму категорію “державно-правові традиції”, а замість неї пропонують використовувати виключно поняття “правові традиції”. Наприклад, так вважає авторитетний вчений Д. Вовк, який аргументує свою позицію тим, що “право і держава є все ж таки окремими (хоча і взаємопов’язаними) явищами. Правова система, зокрема і на сучасному етапі, ніколи не є повністю “одержавленою” (хоча б на підставі визнання природного характеру прав людини), а відносини зі здійснення політичної влади не регулюються виключно правом” [29, с. 301]. Натомість росіянин К. Арановський як апологет використання замість правової традиції поняття “державно-правова традиція”, вважає останню вираженням у сталих навичках нормативно-ціннісним правоутворенням, що склалося історично, й зумовлене релігійними і світськими віруваннями, світоглядом, почуттями, якістю спожитої інформації та сприйняття, розуміння права, влади, державності [30, с. 138]. Водночас у науковій юридичній думці потужною виглядає тенденція виокремлення державно-правової традиції з власне правової. Такою, приміром, є наукова позиція львівської науковиці Н. Стецюк, яка трактує

державно-правові традиції як частину ширшого поняття – “традицій у праві та державотворенні”. Спираючись, передовсім, на праці К. Арановського і Ю. Оборотова, дослідниця розуміє державно-правову традицію як певну форму соціальної (правової) спадщини, вираженої у передачі основних сегментів правової культури з одного часового простору до іншого у вигляді т. зв. правових універсалій (джерел права, правових принципів, правової термінології, правових процедур і т. д.) [31, с. 138].

Об’єктивно за пропонованого підходу державно-правові традиції як соціокультурне явище здебільшого віддзеркалюються у ментально-правовій (фахівець з історії повсякденності, французький історик Ф. Арієс для позначення традицій взагалі вживає поняття “народна вдача” [32, с. 247–248]) та суспільно-політичній сферах його життєдіяльності, й виявляються у (порівняно) однаковому розумінні змісту політичних та правових цінностей, неперервності та, певною мірою, спадковості норм політичної поведінки й збереженні політичних і правових звичаїв, сприйнятті та подальшому розвитку окремих політико-правових ідей, а також - у формуванні та функціонуванні відповідних суспільних інститутів. В останньому випадку як частину державно-правових традицій певної (національної) спільноти можемо трактувати, скажімо, її традиції у сфері поділу влад, їх стримування та противаги, традиції інституту глави держави, конституційну традицію, парламентські та урядові традиції, традиційні форми державного устрою, традиції судової влади чи місцевого самоврядування.

Державно-правові традиції виявляють себе у розвитку ідей та поглядів на конкретне явище або ж у спадковості основних засад функціонування державних чи правових інституцій через відповідний рівень правової культури із притаманним їй правовим менталітетом. Між іншим, одеська дослідниця В. Кобко-Одарій, обґрунтовуючи співвідношення і взаємодію правової традиції і правового менталітету, бачить в останньому етнічний феномен, в основі формування якого – певний історико-цивілізаційний простір із усталеними культурно-правовими стереотипами, цінностями й традиціями [33, с. 13]. І що важливо, тут погоджуємося з Д. Вовком, державно-правова традиція взагалі не усвідомлюється як певна сутність, її можна осмислити, тільки проаналізувавши джерела певної конкретної традиції та правової системи чи її складових, в яких ця традиція наявна [29, с. 301].

З огляду на зазначене, національною вважаємо ту державно-правову традицію, що відповідає особливостям націогенезу конкретного народу (етносу), себто тісно пов’язана з його політичним самоусвідомленням. Вона формується ходом націогенезу через розвиток форм самоорганізації народу та певну ідею (національна ідея), що об’єднує суспільство навколо вирішення злободенних для того чи іншого етапу історичного розвитку державно-правових та соціально-політичних проблем; виявляє себе в перебігу (національного) державотворення у сукупності основних якостей культурно-історичної, соціальної й інтелектуальної традицій. А це означає, що державно-правова традиція кожного народу глибоко детермінована чинниками формування і внутрішнього розвитку системи його політико-владних зв’язків та досягнутого колективного досвіду правової дійсності, ґрунтованого на уявленнях про право і справедливість, які панують у суспільстві, слугує легітимації нації та (національної) державності (держави). Переконані, що процес українського націогенезу й національного державотворення, а відтак започаткування української національної державно-правової традиції у розумінні усвідомлення потреби добитися власної держави, захисту своїх прав і свобод, вироблення основних засад самоврядування тощо припадає на останню третину XVI – першу половину XVII ст. Цей хід пов’язаний передовсім із козацтвом, яке фактично посіло місце основної соціальної бази й провідника масового руху за політичне самовизначення українців [див. докл.: 34].

Висновки. Підсумки викладеного дослідження, з нашого погляду, можна звести до кількох пунктів:

1. Традиція як невід’ємний атрибут суспільного життя є основаним на цінностях соціокультурним феноменом, що забезпечує закріплення і збереження соціально значущого досвіду та

історико-генетичну спадкоємність більшості культурних і соціальних процесів у суспільстві. Також традиція – національний феномен, адже будь-яка традиція корениться в народній (національній) культурі, бо кожному суспільству притаманний діапазон індивідуальних ментальних особливостей та побутових норм. Вони генерують (національну) традицію, втілену в звичаях, нормах (колективної) поведінки, цінностях, ідеях, і навіть певних інституціях. Традиції класифікують за типами і видами.

2. Поняття “державно-правова традиція” корелює із політичними і правовими видами традицій у типологічному контексті культурно-історичної, соціальної й інтелектуальної традицій. Звідси державно-правові традиції як соціокультурне явище здебільшого віддзеркалюються у ментально-правовій та суспільно-політичній сферах життєдіяльності суспільства і виявляються у (порівняно) однаковому розумінні змісту політичних та правових цінностей, неперервності та, певною мірою, спадковості норм політичної поведінки й збереженні політичних і правових звичаїв, сприйнятті та подальшому розвитку окремих політико-правових ідей, а також – у формуванні та функціонуванні відповідних суспільних інститутів. Як частину державно-правових традицій певної (національної) спільноти можемо трактувати її традиції у сфері поділу влад, їх стримування та противаги, традиції інституту глави держави, конституційну традицію, парламентські та урядові традиції, традиційні форми державного устрою, традиції судової влади чи місцевого самоврядування.

3. Національна державно-правова традиція – та, що відповідає особливостям націогенезу конкретного народу й виявляє себе в перебігу його державотворення у сукупності основних якостей культурно-історичної, соціальної й інтелектуальної традицій. Національна державно-правова традиція слугує легітимації нації та (національної) державності (держави), формується унаслідок важливих, навіть знакових історичних подій в житті народу, які істотно вплинули на його подальший розвиток. Процес українського націогенезу й національного державотворення, а відтак започаткування української національної державно-правової традиції у розумінні усвідомлення потреби добитися власної держави, захисту своїх прав і свобод, вироблення основних засад самоврядування тощо, припадає на останню третину XVI – першу половину XVII ст. Він пов’язаний передовсім із козацтвом, яке фактично посіло місце основної соціальної бази й провідника масового руху за політичне самовизначення українців. А згодом самобутній досвід козацької державності слугував обґрунтуванням правомірності претензій української нації на державну окремішність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник іноземних слів (2000) / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка. 680 с.
2. Тофтул М. Г. (2014). Сучасний словник з етики: словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 358.
3. Гофмин А. Б. (1998) Традиции. Культурология. XX век: энциклопедия. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/693/ТРАДИЦИИ.
4. Будаева З. А. (2011). “Традиция”, “традиционная культура” в контексте социальной философии и культурологии. *Вестник Бурятского государственного университета*. № 6. С. 226–230.
5. Шейко О. С. (2001). Традиція як фактор саморозвитку суспільства [автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03] / Запоріж. держ. ун-т. Запоріжжя. 21 с.
6. Юрченко Е. А. (2006). Філософсько-теоретичні засади традиціоналістської парадигми. *Мультиверсум: філософський альманах*. Київ: Центр духовної культури. № 56. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Jurchenko.htm – Загол. з екрану.
7. Быченкова И. А. (2000). Традиции как объект гуманитарного познания: автореф. дис. ... канд. философ. наук: спец. 09.00.01 “Онтология и теория познания”. Новосибирск. 20 с.
8. Малыгина И. В. (2018). Идентичность в философской, социальной и культурной антропологии: учеб. пособ. Москва: Согласие. 240 с. URL: <http://www.iprbookshop.ru/75843.html>
9. Босак К. С. (2014). Поняття і види традицій і звичаїв у системі заходів запобігання злочинності. *Право і Безпека*. № 1. С. 80–85.

10. Захарченко М. В. (2002). Типологическая интерпретация понятия традиции: автореф. дис. ... д-ра философ. наук: спец. 09.00.11 “Социальная философия”. СПб. 46 с.
11. Коннертон П. (2004). Як суспільства пам’ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ: Ніка-Центр. 184 с.
12. Оборотов Ю. М. (2003). Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса. 379 с.
13. Алексєєва О. (2016). Соціально-педагогічний аспект феномену “традиція”. *Науковий вісник Миколаївського нац. університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. № 1 (52). С. 130–136.
14. Плахов В. Д. (1982). Традиции и общество (опыт философско-социологического исследования). Москва: Мысль. 225 с.
15. Лебедев С. Я. (1995). Традиции и обычаи в системе криминологической детерминации (Теоретические и методологические основы исследования) дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Лебедев Семен Яковлевич. Москва. 300 с.
16. Иванова Ю. В. (1994). Традиции и их роль в политической жизни общества : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Иванова Юлия Валентиновна. Москва. 20 с.
17. Винайдення традиції (2010). За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука. 2-ге вид., випр. Київ: Ніка-Центр. 448 с.
18. Маланюк Є. (1992). Нариси з історії нашої культури. Київ: АТ “Обереги”. 80 с.
19. Капраль М. (2012). Люди корпорації: Львівський шевський цех XVII–XVIII ст. / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів. 552 с.
20. Рудакевич О. М. (2010). Традиції як базовий елемент національної політичної культури. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ: ІНТАС. Вип. 49. С. 291–299.
21. Дем’яненко Б. Л., Дем’яненко В. М. (2016). Історична традиція в політичній культурі сучасного російського суспільства. “Сучасні проблеми політичної системи України”: зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції, 2016 р. / М-во освіти і науки України, Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди [та ін.]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М. С. 66–78.
22. Хоменко В. (2015). Теоретико-методологічні засади дослідження політичної традиції як соціокультурного феномену. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. Вип. 7. С. 373–380.
23. Усаченко Л. (2008). Історичний розвиток поняття “громадянське суспільство” як свідчення сутнісної еволюції його взаємовідносин з державною владою. *Стратегічні пріоритети*. № 3. С. 32. С. 28–33.
24. Вовк Д. (2012). Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. № 2. С. 42–52.
25. Оборотов Ю. М. (2001). Традиції і новації у правовому розвитку: монографія. Одеса: Юрид. літ. 160 с.
26. Лобода Ю. П. (2009). Правова традиція українського народу (Феномен та об’єкт загально-теоретичного дискурсу). Львів: Світ. 280 с.
27. Шевчук Л., Шевчук Т. (2020). Основоположні засади та чинники формування національної правової системи Української козацької держави – Гетьманщини. *Право України: юрид. журнал*. № 1. С. 140–158.
28. Сулипов Р. С. (2010). Понятие и признаки правовых традиций: теоретический аспект. *Вестник Пермского университета*. № 4. С. 48–54.
29. Вовк Д. (2013). Про зміст категорії “правова традиція” та її значення у порівняльно-правових дослідженнях. *Порівняльне правознавство*. № 1–2. С. 300–309.
30. Арановский К. В. (2003). Конституционная традиция в российской среде. СПб. 658 с.
31. Стецюк Н. В. (2012). Принцип поділу влади в українській державно-правовій традиції. *Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 641. Правознавство*. С. 138–142.
32. Хаттон П. (2004). История как искусство памяти. СПб.: Изд-во “Владимир Даль”. 424 с.
33. Кобко-Одарій В. С. (2016). Правовий менталітет і правова традиція: співвідношення й взаємодія. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Том 1. Вип. 6. С. 12–15.
34. Терлюк І.Я. (2018). Український націогенез і козацтво в контексті формування української державної ідеї як національної (остання третина XVI – перша половина XVII ст.). *Аннали юридичної історії*. Т. 2. Номер 1–2, січень–червень. С. 109–123.

REFERENCES

1. Morozov S., SHkaraputa L. (2000). *Slovník inozemních slov*. Kyiv, Naukova dumka, 680 p.
2. Toftul M. (2014). *Suchasnij slovník z etiki: slovník*. Zhitomir, ZHDU named after I. Franko, 358p.
3. Gofmin A. (1998). *Tradicii. Kul'turologiya. XX cen.: enciklopediya*. Retrieved from: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/693/TRADICIJ. (accessed 28.02.2021).
4. Budaeva Z. (2011) *“Tradiciya”, “tradicionnaya kul'tura” v kontekste social'noj filosofii i kul'turologii*. Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta. Rel. No. 6, 226–230 pp.
5. Shejko O. (2001). *Tradiciya yak faktor samorozvitku suspil'stva*: dissertation: 09.00.03, Zaporizhzhya. NU Zaporizhzhya. 21 p.
6. Yurchenko E. (2006). *Filosofs'ko-teoretichni zasadi tradicionalists'koї paradigmi. Mul'tiversum. Filosofs'kij al'manah*. Kyiv: Centr duhovnoї kul'turi, Rel. No. 56. Retrieved from: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_56/Yurchenko.htm (accessed 28.02.2021).
7. Bychenkova I. (2000). *Tradicii kak ob'ekt gumanitarnogo poznaniya*: dissertation: 09.00.01, Ontologiya i teoriya poznaniya. Novosibirsk, 20 p.
8. Malygina I. (2018). *Identichnost' v filosofskoj, social'noj i kul'turnoj antropologii: ucheb. Posob.* Moscow: Soglasie. 240 p. Retrieved from: <http://www.iprbookshop.ru/75843.html> (accessed 28.02.2021).
9. Bosak K. (2014). *Ponyattya i vidi tradicii i zvichajiv u sistemi zahodiv zapobigannya zlochinnosti. Pravo i Bezpeka*. Rel. No. 1. P. 80–85.
10. Zaharchenko M. (2002). *Tipologicheskaya interpretaciya ponyatiya tradicii*: dissertation: 09.00.11 “Social'naya filosofiya”. Sankt Petersburg. 46 p.
11. Konnerton P. (2004). *Yak suspil'stva pam'yatayut'*. Kyiv: Nika-Centr. 184 p.
12. Oborotov Y. (2003). *Tradicii ta novacii v pravovomu rozvitku: zagal'noteoretichni aspekti*: dissertation: 12.00.01, Odessa. 379 p.
13. Alekseeva O. (2016). *Social'no-pedagogichnij aspekt fenomenu “tradiciya”. Naukovij visnik Mikolaivs'kogo nacional'nogo universitetu im. V.O. Suhomlins'kogo. Seriya: Pedagogichni nauki*. Rel. No. 1 (52). P. 130–136.
14. Plahov V. (1982). *Tradicii i obshchestvo (opyt filosofsko-sociologicheskogo issledovaniya)*. Moscow: Mysl', 225 p.
15. Lebedev S. (1995) *Tradicii i obychai v sisteme kriminologicheskoy determinacii (Teoreticheskie i metodologicheskie osnovy issledovaniya)*: dissertation: 12.00.08, Moscow. 300 p.
16. Ivanova Y. (1994). *Tradicii i ih rol' v politicheskoy zhizni*: dissertation: 09.00.11, Moscow. 20 p.
17. Gobsbauma E., Rejndzhera T. (2010). *Vinajdennya tradicii*. 2nd Rel., Kyiv: Nika-Centr. 448 p.
18. Malanyuk E. (1992). *Narisi z istorii nashoi kul'turi*. Kyiv: AT “Oberegi”. 80 p.
19. Kapral' M. (2012). *Lyudi korporacii: L'vivs'kij shevs'kij cekh XVII–XVIII cen., L'vivs'ke viddilennya IUAD named after M. Grushevs'kogo NAN Ukraїni*. L'viv. 552 p.
20. Rudakevich O. (2010). *Tradicii yak bazovij element nacional'noi politichnoi kul'turi*. Politologichnij visnik: zb. nauk. prac'. Kyiv: INTAS, Rel. 49. P. 291–299.
21. Dem'yanenko B., Dem'yanenko V. (2016). *Istorichna tradiciya v politichnij kul'turi suchasnogo rosijs'kogo suspil'stva*. Suchasni problemi politichnoi sistemi Ukraїni: zb. nauk. prac' za materialami Vseukraїns'koї naukovo-praktichnoi internet konferencii, Ministerstvo osviti i nauki Ukraїni, Pereyaslav-Hmel'nic'kij derzh. ped. un-t im. Grigoriya Skovorodi. Pereyaslav-Hmel'nic'kij (Kyiv. obl.). P. 66–78.
22. Homenko V. (2015). *Teoretiko-metodologichni zasadi doslidzhennya politichnoi tradicii yak sociokul'turnogo fenomenu*. Visnik L'vivs'kogo universitetu. Seriya filos.-politolog. Studii, Rel. 7. P. 373–380.
23. Usachenko L. (2008) *Istorichnij rozvitok ponyattya “gromadyans'ke suspil'stvo” yak svidchennya sutnisnoi evolyucii jogo vzajemvidnosin z derzhavnoyu vladoyu. Strategichni prioriteti*. Rel. No. 3. P. 28–33.
24. Vovk D. (2012). *Pravova tradiciya: rozuminnya u konteksti spivvidnoshennya z pravovoyu sistemoyu i pravovoyu kul'turoyu*. Visnik akademii pravovih nauk Ukraїni, Rel. No. 2. P. 42–52.
25. Oborotov Y. M. (2001). *Tradicii i novacii u pravovomu rozvitku: monografiya*, Odessa: Yurid. Lit. 160 p.
26. Loboda Y. (2009). *Pravova tradiciya ukraїns'kogo narodu (Fenomen ta objekt zagal'noteoretichnogo diskursu)*. Lviv: Svit. 280 p.

“Державно-правова традиція” і “(українська) національна державно-правова традиція”...

27. Shevchuk L., Shevchuk T. (2020). *Osnovopolozhni zasady ta chinniki formuvannya nacional'noi pravovoi sistemi Ukraïns'koi kozac'koï derzhavi – Get'manshchini*. Yuridichnij zhurnal Pravo Ukraini, Rel. No. 1. P. 140–158.
28. Sulipov R. (2010). *Ponyatie i priznaki pravovyh tradicij: teoreticheskij aspekt*. Vestnik Permskogo universiteta. Rel. No. 4. P. 48–54.
29. Vovk D. (2013). *Pro zmist kategorii “pravova tradiciya” ta ii znachennya u porivnyal'no-pravovih doslidzhennyah. Porivnyal'ne pravoznavstvo*. Rel. No. 1–2. P. 300–309.
30. Aranovskij K. (2003). *Konstitucionnaya tradiciya v rossijskoj srede*. Sankt Petersburg. 658 p.
31. Stecyuk N. (2012). *Princip podilu vladi v Ukraïns'kij derzhavno-pravovij tradicii*. Naukovij visnik Chernivec'kogo universitetu. No. 641, Pravoznavstvo. P. 138–142.
32. Hatton P. (2004). *Istoriya kak iskusstvo pamyati*. Sankt Petersburg: Izd-vo “Vladimir Dal”. 424 p.
33. Kobko-Odarij V. (2016). *Pravovij mentalitet i pravova tradiciya: spivvidnoshennya j vzajemodiya*. Naukovij visnik publichnogo ta privatnogo prava, Vol. 1, Rel. 6. P. 12–15.
34. Terlyuk I. (2018). *Ukrayinskij naciogenez i kozactvo v konteksti formuvannya ukrayinskoyi derzhavnoyi ideyi yak nacionalnoyi (ostannya tretina XVI– persha polovina XVII cen.)*. Vol. 2. P. 109–123.

Дата надходження: 22.03.2021 р.

Ivan Terlyuk

Educational and Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education
Lviv Polytechnic National University,
Department of Theory and Philosophy of Law,
Constitutional and International Law,
Ph. D., Assoc. Prof.

**“STATE LEGAL TRADITION”
AND “(UKRAINIAN) NATIONAL STATE AND LEGAL TRADITION”:
TO THE QUESTION ON THE SUBSTANTIVE MEANING OF CONCEPTS**

The relevance of the title is due to the need to understand the peculiarities of the uprising and development of the state in Ukraine, in particular, contributes to the historical legitimization of Ukrainian national statehood and awareness of the fundamental foundations of various state and legal institutions. In addition, understanding the deep meaning and significance of the national tradition in the modern process of Ukrainian state-building and civil society development will help to better navigate the current socio-political situation. Hence the purpose of the article, the methodological basis of which is the dialectical method of cognition of socio-political and legal phenomena and processes, is to clarify the meaning of the concept of tradition in general, and state and legal tradition in particular; determining the essential principles of the Ukrainian national state and legal tradition.

It is argued that tradition, as an integral attribute of public life, is a value-based socio-cultural phenomenon that ensures the consolidation and preservation of socially significant experience and historical and genetic continuity of most cultural and social processes in society. The understanding of tradition as a national phenomenon is also emphasized. It is emphasized that state-legal traditions as a socio-cultural phenomenon are mostly reflected in the mental-legal and socio-political spheres of his life, and are manifested in (relatively) the same understanding of the content of political and legal values and so on. The thesis is substantiated that the national state and legal tradition corresponds to the peculiarities of the nation-genesis of a particular people and manifests itself in the course of its state-building in the set of basic qualities of cultural-historical, social and intellectual traditions. It is emphasized that the process of nation-genesis, that the process of Ukrainian nation-genesis, and hence the beginning of the Ukrainian national state and legal tradition falls on the last third of the XVI – first half of the XVII century, and is associated primarily with the Cossacks.

Key words: tradition; state-legal tradition; national state-legal tradition; Ukrainian national state-legal tradition.